

A szerződés módosítások hatása az európai integrációra – elérhetné-e Magyarország a céljait az unió reformja során?

Az Európai Unióban az elmúlt hónapokban felerősödtek a reformokat, a szerződés módosítást szorgalmazó hangok. A mögöttes motivációk között egyfelől az unió cselekvőképességének javítása, másfelől az uniós intézményrendszer bővítésre való felkészítése szerepel. Noha az intézményi ciklusváltás miatt érdemi előrelépés nem valószínű a magyar elnökség idején, a téma a politikai diskurzusból nem fog eltűnni. Jelen tanulmány a szerződés módosítások európai integrációra gyakorolt hatását járja körül, külön kitérve arra, hogy Magyarország profitálhatna-e egy ilyen folyamatból. Az integráció mélységének változásait az egyes elfogadott és hatályba lépett szerződések tartalma alapján Leon N. Lindberg, Stuart A. Scheingold, Tanja A. Börzel és Halmai Péter mérési szempontjai mentén vizsgálja a kutatás, az eredményeket pedig összehasonlítja Magyarország jelenlegi célkitűzéseivel. Tekintettel arra, hogy hazánk a mérési szempontrendszer értelmében nem szeretne a fennállónál szorosabb együttműködést, az unió esetleges reformja során jelentős kompromisszumokra kényszerülne.

Bevezetés

A 2024. esztendő második felében Magyarország látja el az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztségével járó feladatokat. 2011 első hat hónapja után ez a második alkalom a 2004-es csatlakozás óta, hogy hazánk tölti be ezt a posztot. A ciklus időszakára kijelölt elnökségi prioritások valamennyi állam esetében – így Magyarországnál is – mindannyiszor az európai integráció jövőjéről is szólnak, arról, hogy az adott nemzet milyen irányba mozdítaná el az együttműködést. Az elmúlt két-három évben, a 2021–2022-ben megrendezett Európa jövőjéről szóló konferencia nyomán ez a kérdés a korábbiakhoz képest nagyobb jelentőséget kapott, szakpolitikai és intézményi téren egyaránt. Ebben változás a magyar elnökség ideje alatt sem várható.

A magyar törvényhozás által 2022 júliusában elfogadott határozat értelmében Magyarország azon az állásponton van, hogy szükségessé vált mostanra a szerződések felülvizsgálata és módosítása,¹ ez a szándéka pedig összhangban áll az Európa jövőjéről szóló konferencia végkövetkeztetéseivel. A rendezvénysorozat résztvevői ugyanis olyan mértékű reformokat fogalmaztak meg, amelyek néhány pontjának megvalósítása szerződés módosítást igényel. Az Európai Parlament (EP) ezekre alapozva 2022 júniusában

¹ Az Országgyűlés 32/2022. (VII. 19.) OGY határozata az Európai Unió jövőjével kapcsolatosan képviselendő magyar álláspontról.

hivatalosan is kezdeményezte a szerződések felülvizsgálatát,² a következő lépéssel – vagyis hogy a Tanács kiértékelje erről a tagállami törvényhozásokat és az Európai Tanácsot (EiT) – kapcsolatban a spanyol elnökség 2023 második felében nyitottnak mutatkozott, ám a tanulmány lezárásáig nem terjesztette az állam- és kormányfők elé.

Tekintettel arra, hogy a szerződésmódosítási folyamat a közösségi dimenzió erősítésére és gyengítésére is irányulhat,³ a tíz, mind ez idáig hatályba lépő szerződés tartalmát, a változtatások irányát vizsgálva és értelmezve, tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy céljai alapján Magyarországnak érdekében állna-e egy újabb szerződésmódosítás.

Az Európai Unió (EU) összes tagállama modern, képviseleti demokrácia, így mind-egyikben érvényesül a demokratikus legitimáció elve. Ennek értelmében a közhatalomgyakorlás valamennyi formája visszavezethető a népig, amely a „közhatalom végső forrása”.⁴ Mindez alapján tanulmányomban egy nemzet érdekét egyenlőnek tekintem a saját állam- vagy kormányfője által a tárgyalásokon képviselt preferenciákkal.

1951-től, az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) megalakulásától 2024-ig az európai országok együttműködése több ízben is szerkezet-, illetve névváltozáson esett át. 1958-ban az ESZAK mellett létrejött az Európai Gazdasági Közösség (EGK) és az Európai Atomenergia Közösség (Euratom). Az 1967-ben hatályba lépő egyesítési szerződés folyamánként ezen közösségek együttes neve Európai Közösségek (EK) lett. 1993-ban, a Maastrichti Szerződés után alakult ki a pilléres szerkezet, az EGK, valamint az ESZAK Európai Közösséggé vált, amelyet a közös kül- és biztonságpolitikával és a bel- és igazságügyi együttműködéssel együtt összefoglalóan Európai Uniónak neveztek.⁵ Az elnevezés máig megmaradt, a pilléres szerkezet azonban 2009-ben, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépését követően megszűnt. Írásomban a könnyebb érthetőség okán korszaktól függetlenül Európai Unióként utalok a nemzetek közösségére.

A tanulmány négy nagyobb szerkezeti egységből áll. Az első részben az Európa jövőjéről szóló konferenciát, annak céljait, felépítését, résztvevőit mutatom be, kitérve a konferencia zárójavaslataira, illetve Magyarország álláspontjára az integráció jövőjére vonatkozóan. Ezt követően röviden ismertetem, milyen szerződésmódosítási lehetőségeik vannak a tagállamoknak, hogyan épül fel egy kormányközi konferencia. Abból fakadóan, hogy jelen kutatás középpontjában annak vizsgálata áll, hogy a korábbi szerződésmódosítások eredménye tükrében Magyarország elégedett lehetne-e egy újabb kormányközi konferenciát követően, nem foglalkozom azzal, milyen tényezőknek köszönhetően alakul ki az adott végeredmény, illetve hogy mely aktorok milyen befolyással bírnak. A harmadik szerkezeti egységben megvizsgálom, hogy a Párizsi Szerződéstől a Lisszaboni Szerződésig a reformok elmozdították-e valamilyen irányba

² Európai Parlament 2022.

³ EUSz 48 (2) cikk.

⁴ SOMODY 2015: 35–42.

⁵ HORVÁTH 2005.

az európai integrációt, és, ha igen, akkor szorosabbá tették-e, vagy lazítottak az államok együttműködésén. Végül, az utolsó részben a kutatási kérdésekre kívánok válasszal szolgálni.

Vita az Európai Unió jövőjéről

Az európai integráció jövőjével kapcsolatos diskurzus, vita megszokott jelenség az Európai Unióban. A legnagyobb jelentősége a szerződés módosítások alkalmával van, amelyek során a tagállamok az unió hosszú távú jövőjéről határoznak. A 2002–2003-as Európai Konvent egy új formáját jelentette az integráció új irányvonalaiával kapcsolatos tárgyalásoknak,⁶ a 2021–2022-ben megrendezett Európa jövőjéről szóló konferencia pedig szintén rendhagyó keretként szolgált az EU-ról szóló párbeszédnek.

Az Európa jövőjéről szóló konferencia megrendezésének ötlete Emmanuel Macron francia köztársasági elnök nevéhez fűződik. Az államfő 2019-ben indítványozta a nagyszabású rendezénysorozat életre hívását, amelynek keretén belül a politikusok az állampolgárokkal közösen vitatják meg az integráció közép- és hosszú távú jövőjét.⁷ Az Európa jövőjéről szóló konferenciát a 2019. december 1-jén hivatalba lépett új Európai Bizottság (EB) is támogatta, így az formálisan is uniós kezdeményezés lett. Az EU reformjéről való tanácskozás 2021. május 9-én, Európa napján kezdődött el, és egy esztendővel később, 2022. május 9-én ért véget.

A kezdeti ígéreteknek megfelelően horizontálisan és vertikálisan számos szereplő bekapcsolódhatott a folyamatba. Az uniós intézmények delegáltjai, polgárok, civil szervezetek, helyi és regionális érdekeket megjelenítők, nemzeti parlamentek és kormányok politikusai egyaránt elmondhatták véleményüket az Európai Unió lehetséges irányvonalairól. Az egyeztetéseken nem fókuszáltak kiemelten egy-egy témakörre, a felek az unió valamennyi szakpolitikájáról tanácskoztak. Noha a későbbi, végleges reformjavaslatokban nem érződött, de a résztvevőknek hivatalosan a fennálló jogszabályi keretek között kellett új megoldásokat keresniük, a konferencia ugyanis nem egy szerződésmódosítási folyamatot készített elő.⁸

Az érintettek minél szélesebb körben történő bevonása és meglátásaik becsatornázása érdekében négy, egymásra épülő szinten folytattak egyeztetéseket. A legalsó szinten – a konferencia honlapján – valamennyi polgár megoszthatta gondolatait online formában az egyes témakörökben. Mindezt megtehették személyesen is a nemzeti és regionális szinten megszervezett polgári vitaforumokon, amelyek a következő szintet jelentették az Európa jövőjéről szóló konferencia szerkezetében. Az ezen

⁶ A megszokottnál szélesebb körben, több szereplőt vontak be ekkor a kormányközi konferenciát előkészítő tárgyalásokba. A Konvent munkájában több mint kétszáz fő vett részt, nemzeti és uniós politikusok, valamint tizenhárom csatlakozásra váró ország delegáltjai. A végső javaslat elfogadásához egyhangúság helyett elegendő volt csupán a konszenzus.

⁷ MACRON 2019.

⁸ Joint Declaration on the Conference on the Future of Europe (2021. március 18.).

a két platformon elhangzottakat becsatornázták abba a négy európai polgári vita-fórumba, amelynek tagjait kétszáz-kétszáz, véletlenszerűen kiválasztott civil alkotta. E négy csoport feladata szakpolitikai ajánlások kidolgozása volt. A legfelső szint, ahol az integráció jövőjéről folytattak vitát, a konferencia plenáris ülése volt, továbbá ez volt az a fórum is, amelyen elfogadták a végső javaslatcsomagot. A részt vevő 449 fő között egyaránt szerepeltek uniós intézmények, nemzetek, érdekképviselői szervezetek képviselői és civilek is. Az Európa jövőjéről szóló konferencia vezetését a hármass elnökség látta el, amely testület az Európai Parlament és az Európai Bizottság elnökéből, valamint az Európai Unió Tanácsának soros elnöki tisztségét betöltő nemzet állam- vagy kormányfőjéből állt. Az operatív feladatok ellátásáért pedig az úgynevezett vezető testület és a közös titkárság felelt, amelyekben a három uniós intézmény hét-hét tagja képviseltette magát.⁹

A plenáris ülésen elfogadott zárójelentést 2022. május 9-én mutatták be a résztvevők. A dokumentum szakpolitikai és intézményi reformokat egyaránt előírányzott. Az egyes szakpolitikai területeken a meglévő jogszabályi keretek között is megvalósítható szorosabb együttműködést és több uniós szerepvállalást szorgalmazott, más témákban viszont már radikálisabb változtatásokat sürgetett. A javaslatcsomagban szerepelt egyebek mellett – a bővítéspolitika és az uniós alapértékek megváltoztatásának kivételével – az egyhangú döntéshozatal eltörlése, az Európai Parlament hatáskörének bővítése, a transznacionális pártlisták bevezetése az európai parlamenti választásokon, továbbá az Európai Bizottság elnöke legitimációjának növelése.¹⁰

Az Európa jövőjéről szóló konferencia zárójelentésében foglaltakat konszenzussal kellett elfogadniuk a résztvevőknek. A konszenzusnak az uniós intézmények delegáltjai, valamint a nemzeti törvényhozásokból érkező politikusok között kellett kialakulnia,¹¹ és nem követelte meg az egyhangú támogatást. Ennek köszönhetően fordulhatott az elő, hogy egyes tagországok EU jövőjével kapcsolatos nézetei nem álltak összhangban a dokumentumban megfogalmazottakkal. Magyarország is ezen államok közé tartozott. A hazánk által szorgalmazott közös európai hadsereg gondolata nem jelent meg a konferencia ajánlásaiban,¹² továbbá az abban foglaltaktól eltérő álláspontot képvisel Magyarország például az uniós intézmények szerepével, illetve a döntéshozatali eljárással kapcsolatban. Az Európai Parlament tagjainak közvetlen választása helyett hazánk azt szeretné, ha a nemzeti parlamentek delegálnák a képviselőket – csökkentve ezzel az EP szupranacionális jellegét. Ezen túlmenően, prioritása Magyarországnak, hogy biztosítsák a jövőben a tagállami kormányoknak és törvényhozásoknak uniós szinten a jogalkotási kezdeményezési jogot, valamint hogy a parlamentek képesek legyenek megakadályozni

⁹ Az Európa jövőjéről szóló konferencia eljárási szabályzata.

¹⁰ Conference on the Future of Europe 2022.

¹¹ Az Európa jövőjéről szóló konferencia eljárási szabályzata.

¹² A közös európai hadsereg a magyar miniszterelnök szerint nagyobb garanciát jelentene Európa biztonságának megvédésére, mint csupán a NATO-ra való támaszkodás. Ez az európai hadsereg a migráció elleni küzdelemben is fontos feladatokat láthatna el (MTI 2016).

a közösségi jogalkotást.¹³ Az ország „egyre szorosabb”¹⁴ EU-koncepcióval ellentétes álláspontjával áll összhangban az is, hogy megőrizné a Tanácsban az egyhangúlag elfogadandó kérdésterületek számát.¹⁵

Az uniós szerződésmódosítás folyamata

Az uniós alapszerződéseket alapvetően két ok miatt módosíthatják részben vagy egészben. Új tagállammal való bővülés esetén, vagy pedig ha az arra jogosultak közül valaki kezdeményezi azt.¹⁶ Egy ország csatlakozásakor csupán egyes részein kell változtatni, a reformjára irányuló kérelmek viszont nagyobb mértékű módosítást vetítenek előre. Kezdeményező lehet az Európai Parlament, az Európai Bizottság, továbbá bármely tagállam kormánya. Javasolhatják a rendes felülvizsgálati eljárás elindítását, valamint 2009 óta, a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésétől kezdődően az egyszerűsített módosítási eljárást is. Míg előbbi folyamán a felek a szerződések bármely pontján tudnak változtatni, addig utóbbi során mindössze az Európai Unió belső politikáira és tevékenységére vonatkozó passzusokat alakíthatják, tehát az intézményi kompetenciákat nem.¹⁷

Tekintettel arra, hogy mind Magyarország, mind az Európa jövőjéről szóló konferencia, mind az EP javaslata tartalmazza az Európai Parlament hatáskörének módosítását, a következőkben kizárólag a rendes felülvizsgálati eljárás jellemzőit, felépítését mutatom be.

A szerződésmódosítási folyamat megkezdéséről az Európai Tanács dönt egyszerű többséggel, miután hivatalos értesítést kaptak a Tanácstól annak kezdeményezéséről, amely intézmény ezzel egyidejűleg a nemzeti parlamenteket is köteles tájékoztatni. A szerződések felülvizsgálatának keretétől szolgáló kormányközi konferenciát (*Intergovernmental Conference*, IGC) a Tanács elnöke hívja életre. A kormányközi konferenciákon a szerződések szerint kizárólag a tagállamok képviselői vesznek részt,¹⁸ a gyakorlatban azonban az Európai Parlament,¹⁹ az Európai Bizottság,²⁰ a Főtitkárság és az Európai Központi Bank is bekapcsolódik az egyeztetési folyamatba.²¹ A résztvevők különböző összetételben, témától függően három szinten – tisztviselőin, miniszterin, állam- és kormányfőin – folytatnak megbeszéléseket. A tisztviselők, az EP két legnagyobb frakciójának egy-egy tagjával kiegészülve, jogi, technikai részletekről egyeztetnek. A miniszteri szinten már politikai kérdésekről tárgyalnak a tagországok külügyminiszterei, találkozóik elején az EP elnöke is részt vehet. Az integráció jövője

¹³ Az Országgyűlés 32/2022. (VII. 19.) OGY határozata az Európai Unió jövőjével kapcsolatosan képviselendő magyar álláspontról.

¹⁴ Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változatának preambulumban a felek rögzítették, hogy hosszú távú céljaik között szerepel az „egyre szorosabb egység létrehozása” Európában.

¹⁵ Zsíros 2022.

¹⁶ EUSz 48–49. cikk.

¹⁷ EUSz 48. cikk.

¹⁸ EUSz 48. cikk.

¹⁹ SLAPIN 2011.

²⁰ CHRISTIANSEN 2002: 33–53.

²¹ EUSz 48. cikk.

szempontjából a politikailag legérzékenyebb ügyeket az állam- és kormányfők vitatják meg Európai Tanács-ülés keretében, amelyen az Európai Bizottság első embere is jelen van.²² Az új szerződés elfogadásáról is az állam- és kormányfői szinten döntenek, de csupán a miniszterelnökök és köztársasági elnökök rendelkeznek szavazati joggal, az EB delegáltja nem. A dokumentumot valamennyi tagállami politikai vezetőnek egyhangúlag kell támogatnia és aláírnia, vagyis bármelyikük megvétőzhatja, ha nem ért egyet a tartalmával. Hatályba pedig a szerződés csak abban az esetben léphet, ha azt minden tagország a saját alkotmányos előírásainak megfelelően ratifikálta.

Az integráció mélységének változása a szerződésmódosításokat követően

Az állam- és kormányfők a mai napig tizenegyszer folytattak megbeszéléseket és fogadtak el új szerződést, amelyek közül tíz gyakorolt érdemi befolyást az európai integráció alakulására. 1950–1951-ben a Párizsi Szerződésről döntöttek, amellyel megalapították az Európai Szén- és Acélközösséget. 1956–1957-ben az Európai Gazdasági Közösséget, valamint az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó szerződésekről tárgyaltak. Ugyancsak kormányközi konferencia előzte meg az egyesítési szerződést (1965), a Luxembourgi és Brüsszeli (első és második költségvetési) Szerződést (1969–1970 és 1975), illetve az Egységes Európai Okmányt (1985–1986), valamint az Európai Unióról szóló szerződést (1990–1991), az Amszterdami (1996–1997) és a Nizzai Szerződést (2000), továbbá a Lisszaboni Szerződést (2007) is. Az 1951-ben és 1957-ben elfogadott szerződések jelentették az Európai Unió alapszerződéseit – az Európai Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés ugyanakkor ma már nincsen hatályban –, az első szerződésmódosítás az 1965-ös kormányközi konferencián volt.²³ Ennek nyomán tanulmányomban az egyesítési szerződéstől kezdődően vizsgálom a változtatásokat. Nem foglalkozom külön az Európai Alkotmányt létrehozó szerződés tartalmával. Noha a 2003–2004-es kormányközi konferencián az állam- és kormányfők aláírták a dokumentumot, ám az a sikertelen francia és holland ratifikáció okán nem lépett hatályba. Az elfogadott szövegnek így csak később, a Lisszaboni Szerződés tárgyalásain lett valódi relevanciája, akkor ugyanis a felek nagyban támaszkodtak a 2004-ben jóváhagyott megállapodás tartalmára.

Egy új szerződés hatálybalépésekor nem szükségszerűen kell szorosabb kooperációnak, föderálisabb Európai Uniónak létrejönnie. A tagországok vezetői a kormányközi konferencián dönthetnek a közösségi hatáskörbe tartozó területek csökkentéséről is.²⁴ Annak megállapításakor, hogy az egyes szerződésmódosításokat követően mélyült-e az integráció, vagy esetleg a kormányközi jellege erősödött, Leon N. Lindberg, Stuart A. Scheingold, Tanja A. Börzel és Halmai Péter szempontjaira támaszkodom.²⁵

²² CHRISTIANSEN 2002: 33–53; STUBB 2002.

²³ LAURSEN 2012a.

²⁴ EUSz 48 (2) cikk.

²⁵ LINDBERG–SCHEINGOLD 1970; BÖRZEL 2005; HALMAI 2020.

Börzel, de már korábban Lindberg és Scheingold is azt fogalmazták meg, hogy az államok együttműködésének két irányát, a horizontális és a vertikális integrációt lehet megkülönböztetni. Az integráció szélességét, vagyis hogy horizontálisan mennyire kiterjedt, a közösségi döntéshozatal hatókörével, azon területek számával lehet mérni, amelyeken az Európai Unió jogalkotási hatáskörrel rendelkezik.²⁶ Az integráció mélységét Lindberg és Scheingold a „centralizáció szintjével” mérték, vagyis hogy adott témában milyen a közösségi és nemzeti döntéshozatal egymáshoz való viszonya.²⁷ Börzel szintén a döntéshozatalt határozta meg olyan tényezőként, amely segítségével meg lehet állapítani, mennyire mély az integráció. Az egyes – szakpolitikai – területeket aszerint sorolta be különböző kategóriákba, hogy milyen döntéshozatali eljárás vonatkozik rájuk, mi ebben a szupranacionális intézmények szerepe, továbbá az előírt szavazási forma a Tanácsban.²⁸

Halmai Péter mellett érvel, hogy a fent leírt két mérési szempont nem választható szét élesen egymástól, és mind az uniós kompetenciák, mind a döntéshozatali szabályok vizsgálatával az integráció mélységét lehet meghatározni.²⁹ Kutatásomban Lindberg, Scheingold és Börzel szempontjait tekintem kiindulópontnak, ugyanakkor Halmai állításával egyetértve valamennyit a vertikális integráció mérésére használok. Ennek értelmében három esetben beszélhetünk az integráció mélyüléséről: 1. ha bővül a közösségi döntéshozatal hatóköre; 2. ha változik egy területen a döntéshozatali eljárás, abban az uniós intézmények szerepe erősödik; 3. ha a Tanácsban az egyhangú szavazásról a minősített többségre térnek át. Amennyiben pedig ugyanezen területeken a tagállamok ellentétes irányú változtatásokat hajtanak végre, úgy a korábbinál kevésbé mély integráció lesz az eredmény. Egyéb reformok esetén se nem mélyül, se nem válik kormányközibbé az együttműködésük – így például a transznacionális pártlisták esetleges bevezetésekor sem, noha ez a lépés a mélyítés iránti politikai szándék egyértelmű megnyilvánulása lenne.

A közösségi döntéshozatal hatókörének változásai

Az uniós tagállamok együttműködésének alakulására szolgáló egyik mérési szempont a közösségi döntéshozatal hatókörének, vagyis azon területek számának változása, amelyeken az Európai Unió jogalkotási kompetenciával rendelkezik. Az idetartozó szakpolitikákat három csoportra – kizárólagos, megosztott és nemzeti hatáskörbe tartozók – lehet osztani a közösségi és a nemzeti szint egymáshoz való viszonya alapján. Azokban, ahol az unió kizárólagos hatáskörrel rendelkezik – ma ilyen például a vámunió, a közös kereskedelempolitika, illetve a monetáris politika az euróövezet országaira vonatkozóan –, kizárólag közösségi szinten fogadhatnak el kötelező erejű jogszabályokat.³⁰ Azon szakpolitikák esetében, amelyeknél megoszlik tagállami és közösségi szint között

²⁶ LINDBERG–SCHEINGOLD 1970; BÖRZEL 2005.

²⁷ LINDBERG–SCHEINGOLD 1970; HALMAI 2020: 147.

²⁸ BÖRZEL 2005: 222.

²⁹ HALMAI 2020.

³⁰ EUMSZ 2 (1) cikk; 3 (1) cikk.

a jogalkotási kompetencia, a nemzetek csakis olyan kötelező erejű jogszabályokat hozhatnak, amelyekkel nem sértik az unió hatáskörének gyakorlását.³¹ Napjainkban a legtöbb szakpolitikai terület idesorolható, mint például a környezetvédelem, belső piac, közlekedés, energiaügy.³² A harmadik csoportot alkotó szakpolitikák – például oktatás, kultúra, ipar – nemzeti hatáskörbe tartoznak, ezekkel kapcsolatban az EU csupán kiegészítő, koordináló tevékenységet folytathat.³³

Bármely valamelyik kategóriába besorolható területet nézzük, valamennyiről elmondható, hogy a közösségi döntéshozatal hatáskörébe tartozik, így ezek számának növekedése vagy csökkenése meghatározza az integráció mélységét.³⁴ A szerződésmódosítási folyamatok során született döntéseket vizsgálva azt lehet megállapítani, hogy ha nem is minden alkalommal változtattak érdemben a hatáskörökön a politikai döntéshozók – például az egyesítési szerződésben vagy a Lisszaboni Szerződésben –, amikor viszont mégis megtették, akkor rendre szuverenitását ruházás valósult meg.

Az állam- és kormányfők a kompetenciák átrendezéséről első ízben az 1985–1986-os kormányközi konferencián határoztak, amelynek eredményeképpen az Egységes Európai Okmányba foglalták, hogy a már meglévőket kiegészítendő, újabb szakpolitikákkal összefüggésben van helye a közös, európai cselekvésnek. Így vált az Európai Unió hatáskörébe tartozóvá a gazdasági és társadalmi kohézió, annak megteremtése, a kutatás és technológiafejlesztés, valamint a környezetpolitika.³⁵ A következő, 1990–1991-es kormányközi konferencián a politikusok ismételten az uniós kompetenciák bővítéséről döntöttek. Az uniós tagországok vezetői a közösségi döntéshozatal alá eső szakpolitikákat egyebek mellett az oktatással, a fejlesztési együttműködéssel, továbbá a fogyasztóvédelemmel egészítették ki.³⁶ Az Európai Unióról szóló szerződéssel – másik nevén Maastrichti Szerződéssel – hozták létre a 2009-ig fennálló pilléres szerkezetet is, amely az Európai Közösségből (első pillér), a közös kül- és biztonságpolitikából (második pillér), illetve bel- és igazságügyi együttműködésből (harmadik pillér) állt. Az első pillérhez tartozó területeken a közösségi elv, míg a másodikon és harmadikon a kormányközi elv érvényesült. Mindazonáltal, a közös kül- és biztonságpolitikával kapcsolatban ugyan korlátozott mértékben, de az Európai Bizottság és az Európai Parlament is szerephez juthatott.³⁷

Maastrichtot követően az állam- és kormányfők még két ízben ruháztak át hatásköröket az Európai Unióra. 1996–1997-ben a schengeni vívmányokat közösségi szintre emelték, ami azt vonta maga után, hogy a harmadik pillérhez tartozó szakpolitikák egy részét az első pillérhez csatolták, mint például a menekültügyet, migrációt, vámcsalást.³⁸ Ezen túlmenően fontos reform volt még a foglalkoztatáspolitikai uniós kompetenciába

³¹ EUMSZ 2 (2) cikk.

³² EUMSZ 4 (2) cikk.

³³ EUMSZ 2 (5) cikk; 6. cikk.

³⁴ HALMAI 2020.

³⁵ Single European Act (29 June 1987) Art. 23–25; DINAN 2012.

³⁶ MAZZUCELLI 2012: 155.

³⁷ MAZZUCELLI 2012: 156.

³⁸ BÖRZEL 2005; VANHOONACKER 2012.

sorolása.³⁹ 2000-ben pedig a Nizzai Szerződésbe foglalták bele új területként a harmadik országokkal folytatott gazdasági, pénzügyi és műszaki együttműködést.⁴⁰

A szupranacionális intézmények szerepének változásai az uniós döntéshozatalban

Az elmúlt évtizedek során az állam- és kormányfők több alkalommal is változtattak a közösségi döntéshozatali eljárásokon, elsősorban a jogszabályalkotáson, illetve az Európai Bizottság megválasztásával kapcsolatban. A reformok nyertese az Európai Parlament volt, mely intézmény a szerződésmódosítások során egyre nagyobb szerepet kapott ezekben a folyamatokban.

Az Európai Unióban az integráció kezdete óta az Európai Bizottság (1958-ig Főhatóság) rendelkezik kizárólagosan a jogalkotási kezdeményezési joggal. Előterjesztéseit 1986-ig egyedül a tagállamok minisztereit tömörítő Tanácsnak kellett elfogadnia, a Közgylésnek – 1962-től Európai Parlament a neve – csupán konzultációs jogköre volt, ami azt jelentette, hogy a támogatása nem volt szükséges az adott jogszabály hatálybalépéséhez, illetve a módosítási javaslatait sem kellett megfogadnia a Tanácsnak. Részbeni változás először 1970-ben a Luxembourg-i – első költségvetési – Szerződésnek köszönhetően következett be, amikor is a saját források bevezetésével a közösség pénzügyi autonómiára tett szert, az EP költségvetéssel kapcsolatos jogkörei pedig kiszélesedtek. Ennek jelentékeny előzménye volt, hogy míg a politikai vezetők a Római Szerződésben ezen a területen is a fentebb leírt konzultációs eljárást rögzítették,⁴¹ addig a Luxembourg-i Szerződés nyomán a Tanácsnak már figyelembe kellett vennie az Európai Parlament módosításra tett észrevételeit, az Európai Bizottságnak pedig konzultálnia kellett az illetékes szakbizottságokkal a tervezet benyújtását megelőzően.⁴² Jelentékeny hatáskör-növekedésről ugyanakkor nem lehetett beszélni, hiszen egyfelől az EP csak a nem kötelező kiadásokra vonatkozóan élhetett módosítással, amelyek a közösségi költségvetésnek legfeljebb 3%-át tették ki, másfelől a Tanács minősített többséggel felülszavazhatta az EP javaslatait. Az 1975-ben elfogadott Brüsszeli – második költségvetési – Szerződés további jogköröket adott az Európai Parlamentnek a költségvetés tekintetében. Az Európai Bizottságnak a költségvetés végrehajtásáról a Tanács mellett az EP-nek is be kellett évente számolnia,⁴³ továbbá az állam- és kormányfők úgy rendelkeztek, hogy az intézmény alapos okok fennállása esetén elutasíthatja a tervezetet, és kérheti egyúttal egy új javaslat előterjesztését.⁴⁴

1987-től az Egységes Európai Okmány hatálybalépésével az Európai Parlament súlya az uniós jogalkotásban jelentősen megnövekedett az addigi szerepéhez képest. Az állam- és kormányfők egyfelől kiterjesztették a konzultációs eljárást új szakpolitikai

³⁹ Amszterdami Szerződés, VIa. fejezet.

⁴⁰ Nizzai Szerződés, XXI. fejezet.

⁴¹ EGK-szerződés 203. cikk.

⁴² Treaty amending Certain Budgetary Provisions (22 April 1970).

⁴³ KNUDSEN 2012.

⁴⁴ Treaty amending Certain Financial Provisions (22 July 1975) Art. 12.8.

területekre,⁴⁵ másfelől bevezettek két új eljárást, amelyek nagyobb jelentőséget adtak az EP-nek: az együttműködési és a hozzájárulási (egyetértési) eljárást. Az együttműködési eljárás keretében a Parlament szavazhatott a Tanács adott jogszabályjavaslattal kapcsolatos álláspontjáról, elfogadhatta, módosíthatta, vagy éppen elutasíthatta azt, ez utóbbit azonban a miniszterek egyhangúlag felülszavazhatták.⁴⁶ A hozzájárulási eljárásban az Európai Parlament vétóját a Tanács nem utasíthatta el, ám ezt a fajta jogalkotást csak néhány, kiemelt területen alkalmazták, mint például új tagállamok csatlakozási szerződéseinek és bizonyos nemzetközi szerződéseknek a jóváhagyása.⁴⁷

Az EP jogalkotói szerepe a Maastrichti Szerződéssel tovább erősödött, a tagállamok ugyanis az 1990–1991-es kormányközi konferencián egyrésről a hozzájárulási eljárás kiterjesztéséről, másrésről az együttdöntési eljárás bevezetéséről döntöttek, amellyel az intézmény a Tanáccsal egyenrangú társjogalkotóvá vált.⁴⁸ Az ilyen módon elfogadandó szakpolitikai területek száma ekkor még rendkívül korlátozott volt, a további szerződésmódosítási alkalmakkor viszont a tagországok egyre növelték az alá tartozó ügyek mennyiségét, így mára a legtöbb területen az együttdöntési – mai nevén rendes jogalkotási – eljárást alkalmazzák.⁴⁹

A jogalkotás mellett az Európai Bizottság megválasztása volt az a terület, ahol az állam- és kormányfők olyan reformokról határoztak, amelyek az EP mint szupranacionális intézmény hatásköreit bővítették a nemzetek kárára. Első ízben 1990–1991-ben döntöttek úgy, hogy a Parlament jóváhagyása kell az új testület hivatalba lépéséhez, az elnökének személyével kapcsolatban pedig konzultációs jogköre volt.⁵⁰ Ez utóbbi az Amszterdami Szerződéssel megváltozott, és 2009-ig már az EP-nek is jóvá kellett hagynia a Bizottság elnökét, ma pedig, a Lisszaboni Szerződés következtében, az intézmény vétójoggal rendelkezik az EB első emberének megválasztásában.⁵¹

A szerződésmódosítások eredményeképpen a közösségi szint erősödése mellett arra is volt példa, hogy a nemzetek rendelkeztek olyan kompetenciákkal, amelyek korlátot szabtak a szupranacionális intézményeknek. Az Egységes Európai Okmányban például ugyan az Európai Bizottság hatáskörébe sorolták az egységes piac programjának végrehajtását, a gyakorlását meghatározó elveket, szabályokat viszont a Tanács állapította meg egyhangúlag.⁵² Maastrichtban pedig a pilléres szerkezet bevezetésével olyan jelentős területek maradtak tagállami irányítás alatt, mint a kül- és biztonságpolitikával, vagy éppen a büntetőjoggal kapcsolatos ügyek.⁵³

⁴⁵ DINAN 2012.

⁴⁶ Single European Act (29 June 1987) Art. 7.

⁴⁷ Single European Act (29 June 1987) Art. 8–9.

⁴⁸ MAZZUCELLI 2012.

⁴⁹ ZILLER 2012.

⁵⁰ EUSz 158. cikk.

⁵¹ Lisszaboni Szerződés (2007. december 17.) 9a. cikk.

⁵² DINAN 2012.

⁵³ MAZZUCELLI 2012.

A Tanács döntéshozatali szabályainak alakulása

Az Európai Unió Tanácsának – másik, nem hivatalos nevén Miniszterek Tanácsa vagy Tanács – különböző formációit az adott szakpolitikáért felelős miniszterek, illetve a területért felelős uniós biztos alkotják, szavazati joguk viszont csupán a minisztereknek van. Az intézmény az európai integráció kezdete óta létezik, és egyik legfontosabb feladata a jogalkotás. Mára a legtöbb területen a Tanács társjogalkotó az Európai Parlament mellett. Az uniós döntéshozatali folyamatban ez az intézmény hagyományosan a tagállami érdekeket képviseli. Kétféle szavazási formát lehet benne megkülönböztetni, az egyhangút és a minősített többségit – 2014 óta kettős többség. Egyhangúság esetén értelemszerűen valamennyi tagország szavazata szükséges egy-egy döntéshez, minősített többségnél ugyanakkor már nem feltétel, hogy minden állam támogassa a változtatást. A kellő többséget 2014-ig olyan módon határozták meg, hogy az egyes nemzetek szavazatai különböző súlyúak voltak, és e szavazati súlyok alapján írták elő az elfogadáshoz szükséges többséget. Három esztendőig, 2017-ig egy átmeneti időszakról beszélhettünk, amikor is a miniszterek még visszanyúlhattak ehhez a rendszerhez, 2017 után azonban a – már hivatalosan 2014-től létező – kettős többség elvét kellett – és kell – alkalmazniuk. Ennek értelmében minden tagország voksa ugyanannyit ér, a döntés elfogadásához pedig a tagállamok minimum 55%-ának a szavazata kell, ezen országoknak pedig egyben az uniós lakosságának legalább 65%-át is kell tömöríteniük.⁵⁴

Noha az integráció kezdeti időszakában – 1952-től az 1970-es évekig – a politikusok a többséggel való döntéshozattal csak ritka alkalmakkor éltek, a legtöbb ügyben az egyhangúság elérését tartották szem előtt,⁵⁵ már a Párizsi Szerződésben meghatároztak olyan területeket, amelyeken elegendő volt a minősített többséggel történő támogatás.⁵⁶ Ezen szakpolitikák száma pedig csak tovább emelkedett a szerződésmódosítások következtében. A tagállamok a minősített többségi döntéshozatali szabály alá tartozó ügyek körét először az 1986-ban aláírt Egységes Európai Okmányban bővítették ki,⁵⁷ majd azt követően valamennyi kormányközi konferencia alkalmával csökkentették az egyhangúlag elfogadandó szakpolitikák számát.⁵⁸

Magyar érdekek és az uniós jövője

A fent leírt szempontrendszer és Magyarország célkitűzéseit alapul véve hazánk egy, a jelenlegi állapotánál kevésbé mély európai együttműködést szeretne hosszú távon megvalósítani. Elkötelezett ugyan egy közös, európai hadsereg létrehozása mellett, ám ezen túl a nemzeti szintet erősíteni az unióban, úgy a szupranacionális és nemzeti

⁵⁴ ARATÓ–KOLLER 2015.

⁵⁵ Egyébiránt, ez a fajta konszenzusra törekvő felfogásmód a mai napig jellemzi az Európai Uniót, a többségi döntéshozatal alá eső területeken is.

⁵⁶ MAGNETTE–NICOLAÏDIS 2004.

⁵⁷ Lásd például: Single European Act (29 June 1987) Art. 6 (7); Art. 16 (3) és (5).

⁵⁸ MAZZUCELLI 2012; VANHOONACKER 2012; LAURSEN 2012b; KURPAS et al. 2007.

intézmények, mint a döntéshozatali szabályok viszonyában.⁵⁹ Az egyhangúság megőrzésének támogatása nemcsak politikai döntés, hanem az ország sajátosságaiából is következik. Egyebek mellett például az Oroszországgal szembeni szankciókkal kapcsolatos döntéshozatali folyamat során a földrajzi elhelyezkedésünkől is adódó sajátos nemzeti érdekünk megmutatta, miért jelentékeny számunkra a vétó lehetősége. Ezen túlmenően, az EU egyik kisebb országaként – GDP és népesség tekintetében – a vétójog megőrzése Magyarország számára azért is különösen fontos, mert a vétójog az egyik legjelentősebb eszköze a kisebb tagállamoknak – így hazánknak is – az érdekérvényesítésben.

A szerződésmódosítás szükségességéről, az új irányvonalakról zajló diskurzus a 2021–2022-ben megrendezett Európa jövőjéről szóló konferenciának köszönhetően kapott napjainkban kiemelt jelentőséget. Ennek okán egy esetleges kormányközi konferencián nem csupán a tagállami vélemények, de a rendezvénysorozat ajánlásai is tárgyalási alapként szolgálhatnak. A konferencia résztvevői összességében az integráció mélyítésére tettek javaslatot. Két terület – a csatlakozás és az uniós alapelvek módosítása – kivételével megszüntetnék a Tanácsban az egyhangú döntéshozatalt, az oktatáspolitikai bizonyos részterületeit nemzetiből a megosztott hatáskörök közé sorolnák, továbbá növelnék az Európai Parlament szerepét a döntéshozatalban. Egyrészt jogalkotási kezdeményezési joggal ruháznák fel, másrészt kizárólagos szereplőként fogadhatná el az uniós költségvetést – ezzel kizárnák a Tanácsot a döntéshozatalból –, továbbá támogatnák a csúcsteljesítő rendszer bevezetését.

Az Európai Parlament a maga javaslataival – jogalkotási kezdeményezési jog biztosítása, többségi döntéshozatal kiterjesztése, közösségi hatáskörök bővítése – szintén formálhatja majd a napirendet, ám az integráció jövőjéről a végső döntést a tagállamok hozzák meg. Jelenleg egyedül a Tanács döntéshozatali szabályainak kérdése van jelen hangsúlyosan a politikai diskurzusban azok közül a területek közül, amelyek reformja kihatással lenne az európai együttműködés mélységére. Tíz uniós nemzet azt szeretné, ha a kül- és biztonságpolitikai ügyekben az egyhangú szavazást a minősített többségi döntéshozatal váltaná fel,⁶⁰ a változtatás ellen ugyanakkor több tagország is – Magyarország, Lengyelország, Horvátország, Ausztria – tiltakozik.⁶¹ Németország ezenfelül az adópolitika területére ugyancsak kiterjesztené a minősített többséggel való szavazást.⁶² A véleményüknek hangot adó országok között az integráció mélyítése mellett érvelők vannak többségben, és habár azt nehéz lenne most előre jelezni, hogy egy kormányközi konferencia során miképpen alakulnának az erőviszonyok, az elmúlt szerződésmódosítások tapasztalatai alapján elmondható, ha történt módosítás, az az egyhangú döntéshozatal alá eső területek számának csökkenésével járt. Mindez azt jelenti, hogy a mélyítés támogatóinak több esetben sikerült elérniük a tárgyalások közben, hogy a kezdetben az egyhangúság mellett kiálló nemzetek megváltoztassák álláspontjukat.

⁵⁹ Erről lásd bővebben a *Vita az Európai Unió jövőjéről* című fejezetet.

⁶⁰ MTI 2023.

⁶¹ Less is More in Foreign Policy: Unanimity Hanging by a Thread? 2023.

⁶² The Federal Government 2023.

A korábbi kormányközi konferenciák nyomán összességében szintén az állapítható meg, hogy a nemzeteknek vagy nem sikerült minden kívánt reformot végrehajtaniuk, és akkor azokon a területeken pedig fennmaradt a status quo,⁶³ vagy a változtatásaik az integráció mélyítésére irányultak. Arra még nem volt példa, hogy a tagországok a kooperációjuk egy korábbi állapotához tértek volna vissza. Mindezek alapján Magyarország érdekeit pillanatnyilag nem szolgálná egy újabb szerződésmódosítási folyamat elindítása, az általános tapasztalatok és a jelenlegi politikai törekvések ugyanis azt vetítik előre, hogy céljait nem tudná maradéktalanul megvalósítani.

Noha az egyhangú döntéshozatal követelményéből fakadóan Magyarország – és minden más tagállam is – rendelkezik vétójoggal a tárgyalások során, ez mégsem jelenti feltétlenül azt, hogy minden esetben megakadályozhatná vele az integráció további mélyítését. Az Európai Unióban a nemzetek számára biztosított az úgynevezett kivülmaradás (*opt-out*) joga. Ennek értelmében, amennyiben egy ország nem kíván részt venni az uniós együttműködés valamely területén, akkor élhet ezen jogával, elejét véve a patthelyzet kialakulásának és elősegítve a megállapodást. Jelenleg ilyen kivülmaradással él például Dánia a gazdasági és monetáris unió területén,⁶⁴ illetve Írország a schengeni egyezményre vonatkozóan.⁶⁵ Ezen túlmenően egy közelmúltbeli francia–német javaslat az – integráció történetében nem ismeretlen – többsebességű Unió megteremtését szorgalmazza, továbbá felvetik annak a lehetőségét is, hogy az együttműködés szorosabbra fűzését egy kiegészítő reformszerződés útján valósítsák meg, amelynek elfogadásához már nem kellene minden tagállam támogatása.⁶⁶

Magyarország a fent leírt lehetőségek esetleges alkalmazása esetén meggátolni nem, csak kimaradni tud a mélyebb integrációból.

Felhasznált irodalom

- ARATÓ Krisztina – KOLLER Boglárka (2015): *Európa utazása: integrációtörténet*. Budapest: Gondolat. Online: https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/2909/europa_utazasa.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- BÖRZEL, Tanja A. (2005): Mind the Gap! European Integration between Level and Scope. *Journal of European Public Policy*, 12(2), 217–236. Online: <https://doi.org/10.1080/13501760500043860>
- CHRISTIANSEN, Thomas (2002): The Role of Supranational Actors in EU Treaty Reform. *Journal of European Public Policy*, 9(1), 33–53. Online: <https://doi.org/10.1080/13501760110104163>
- DINAN, Desmond (2012): The Single European Act: Revitalising European Integration. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 124–146. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_6

⁶³ Jó példa erre az 1996–1997-es kormányközi konferencia, ahol a Tanács döntéshozatalának módosításakor, egyetértés híján, nem olyan mértékben terjesztették ki a minősített többséggel történő elfogadást, mint ahogyan azt egyes politikai vezetők szerették volna.

⁶⁴ EUMSZ 16. jegyzőkönyv.

⁶⁵ EUMSZ 19. jegyzőkönyv.

⁶⁶ Report on the Franco-German Working Group on EU Institutional Reform 2023.

- HALMAI Péter (2020): A differenciált integráció rendszere az Európai Unióban. In KOVÁCS Éva Margit (szerk.): *Ünnepi kötet a 65 éves Imre Miklós tiszteletére*. Budapest: Ludovika Egyetemi, 145–161.
- HORVÁTH Zoltán (2005): *Kézikönyv az Európai Unióról*. Budapest: HVG-ORAC.
- KNUDSEN, Ann-Christina L. (2012): The 1970 and 1975 Budget Treaties: Enhancing the Democratic Architecture of the Community. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 98–123. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_5
- KURPAS et al. (2007): *The Treaty of Lisbon: Implementing the Institutional Innovations*. CEPS Special Reports, 2007. november. Online: <http://aei.pitt.edu/11751/1/1554.pdf>
- LAURSEN, Finn (2012a): The 1965 Merger Treaty: The First Reform of the Founding European Community Treaties. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 77–97. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_4
- LAURSEN, Finn (2012b): The Treaty of Nice: The Inadequate Preparation of Enlargement. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 196–216. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_9
- LINDBERG, Leon N. – SCHEINGOLD, Stuart A. (1970): *Europe's Would-Be Polity*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- MAGNETTE, Paul – NICOLAÏDIS, Kalypso (2004): Coping with the Lilliput Syndrom Large vs. Small Member States in the European Convention. *Politique Européenne*, 2(13), 69–92. Online: <https://doi.org/10.3917/poeu.013.0069>
- MAZZUCELLI, Colette (2012): The Treaty of Maastricht: Designing the European Union. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 147–179. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_7
- MTI (2016): Európai hadsereg létrehozására van szükség. *Miniszterelnök.hu*, 2016. július 23. Online: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/europai-hadsereg-letrehozasa-van-szukseg/>
- MTI (2023): Elindulhat a minősített többség felé az uniós döntéshozatal. *Kitekintő.hu*, 2023. május 22. Online: <https://kitekinto.hu/2023/05/22/europai-ugyek/elindulhat-a-minositett-tobbseg-fele-az-unios-donteshozatal/206812/>
- SLAPIN, Jonathan B. (2011): *Veto Power: Institutional Design in the European Union*. Michigan: University of Michigan.
- SOMODY Bernadette (2015): Népszuverenitás és néprésztétel. In POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán – SOMODY Bernadette (szerk.): *Alkotmányos alapok*. Budapest: HVG-ORAC, 35–42.
- STUBB, Alexander (2002): *Negotiating Flexibility in the European Union: Amsterdam, Nice and Beyond*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. Online: <https://doi.org/10.1057/9781403907615>
- VANHOONACKER, Sophie (2012): The Amsterdam Treaty: Modest Reforms. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 180–195. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_8
- ZILLER, Jacques (2012): The Treaty of Lisbon: Constitutional Treaty, Episode II. In LAURSEN, Finn (szerk.): *Designing the European Union*. London: Palgrave, 244–268. Online: https://doi.org/10.1057/9780230367579_11
- ZSÍROS Sándor (2022): Máris megosztja az uniót az Európa jövőjéről rendezett konferencia. *Euronews*, 2022. május 9. Online: <https://hu.euronews.com/my-europe/2022/05/09/maris-megosztja-az-uniot-az-europa-jovojerol-rendezett-konferencia>

Egyéb források

- Amszterdami Szerződés. HL C 340., 1997. november 10., 1–144.
- Az Európa jövőjéről szóló konferencia eljárási szabályzata. Online: <https://futureu.europa.eu/uploads/decidim/attachment/file/27325/hu.pdf>
- Az Európai Közösséget létrehozó szerződés (konszolidált változat 2002). HL C 325., 2002. december 24., 33–184.
- Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26., 47–390.
- Az Európai Unióról szóló szerződés. HL C 191., 1992. július 29., 1–112.
- Az Európai Unióról szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. HL C 326., 2012. október 26., 13–390.
- Az Országgyűlés 32/2022. (VII. 19.) OGY határozata az Európai Unió jövőjével kapcsolatosan képviselendő magyar álláspontról. *Magyar Közlöny*, 2022/119. 4575–4576.
- Conference on the Future of Europe (2022): *Report on the Final Outcome*. 2022. május 9. Online: https://futureu.europa.eu/rails/active_storage/blobs/redirect/eyJfcmFpbHMiOnsi-bWVzc2FnZSI6IkJBaHBBcU10QVE9PSIsImV4cCI6bnVsbCwicHVyIjoiYmxvYl9pZCJ9fQ==899f1bfedf2d3fc6c36d4a9bc0dd42f54046562e/CoFE_Report_with_annexes_EN.pdf
- Európai Parlament (2022): Felhívás a Szerződések felülvizsgálatát szolgáló konvent összehívására. Az Európai Parlament 2022. június 9-i állásfoglalása a Szerződések felülvizsgálatára irányuló konvent létrehozására irányuló felhívásról. 2022/2705(RSP). Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0244_HU.pdf
- Joint Declaration on the Conference on the Future of Europe. 2021. március 18. Online: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/en_-_joint_declaration_on_the_conference_on_the_future_of_europe.pdf
- Less is More in Foreign Policy: Unanimity Hanging by a Thread? *European Newsroom*, 2023. május 26. Online: <https://europeannewsroom.com/less-is-more-in-foreign-policy-unanimity-hanging-by-a-thread/>
- Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról, amelyet Lisszabonban, 2007. december 13-án írtak alá. 2007. december 17. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC>
- MACRON, Emmanuel (2019): Pour une Renaissance européenne. *Élysée*, 2019. március 4. Online: www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/03/04/pour-une-rennaissance-europeenne
- Nizzai Szerződés. HL C 80., 2001. március 10., 1–87.
- Report on the Franco-German Working Group on EU Institutional Reform. Párizs–Berlin, 2023. szeptember 18. Online: www.politico.eu/wp-content/uploads/2023/09/19/Paper-EU-reform.pdf
- Single European Act. *Official Journal of the European Communities*, 1987. június 29. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT>
- The Federal Government (2023): *Speech by the Federal Chancellor in Strasbourg*. 2023. május 9. Online: www.bundesregierung.de/breg-en/news/speech-fc-eu-parliament-2189348

Treaty Amending Certain Budgetary Provisions. 1970. április 22. Online: www.cvce.eu/en/obj/treaty_amending_certain_budgetary_provisions_22_april_1970-en-93a76f6b-b740-40f0-8b30-2c7c25fa625d.html

Treaty Amending Certain Financial Provisions of the Treaties Establishing the European Communities and of the Treaty Establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities. 1975. július 22. Online: www.cvce.eu/obj/treaty_amending_certain_financial_provisions_22_july_1975-en-bd96621d-f5e8-4b9f-9785-c5bd0f0cfed4.html